

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2299>

Number: 24 , p. 595-615, Spring 2014

İKİ CUMHURİYET BİLİMKURGUSU: “HÜLYA BU YA...” VE “BÜYÜK KUKURİKO” ADLI ÖYKÜLER*

TWO REPUBLICAN SCIENCE FICTION STORIES: “HÜLYA BU YA...” AND
“BÜYÜK KUKURİKO”

Araş. Görv. Şener Şükrü YİĞİTLER

Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Türk Edebiyatı'nda geleneğini tam anlamıyla kuramamış bir tür olarak bilimkurgu, yeni anlatım ve biçim olanakları arayışı, tekno-kültürün yayılışı ve postmodernist açılımlar sayesinde 80'li yıllardan itibaren edebi/estetik seviyesi tatmin edici olmaktan uzak olsa da belli bir birikime ulaştı. Bilimkurgu gibi, ütopyalar ve distopyalar da edebiyatımızın gelişmemiş türleri arasında yer almakta ve kanon-dışı türler olarak ana akım edebiyat için birer biçim denemesi macerası olmaya ve merkezin periferisinde konumlanmaya devam etmektedir. Bu çalışmada ele alınan ile Refik Halid Karay'ın 1921 tarihli “Hülya Bu Ya...”'sı ile Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın 1948'de gazete tefrikası şeklinde çıkan “Büyük Kukuriko” adlı öyküsü, Türk Edebiyatı'nda bilimkurgu türünü 1950'lere tarihleyen edebiyat araştırmalarındaki yaygın kanının aksine, edebiyatımızın en erken bilimkurgu örnekleri arasında yer almaktadır. Bu öykülerde bilimkurgu türü, modern öncesi birçok dünya edebiyatında olduğu gibi, mizah ve ironi yüklü bir eleştiri için araçsallaştırılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ulus-devlet projesi kapsamında yürürlüğe konan idealist, terbiye edici ve kalkınmacı politikalar gerek uygulama sırasında gerek dönemin sonrasında yazarlarımızın tepki ve eleştirilerine uğramıştır. Resmi ideolojinin “ideal vatandaş” inşasını hayata geçirmek için öngördüğü devletçi, halkçı ve

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

çoğu zaman tektipleştirici uygulamaları “Hülya Bu Ya...”da ütöpik bir Ankara tasviriyle alaya alınırken “Büyük Kukuriko” büyük ideallerle yola çıkan Cumhuriyet deneyiminin daha 1950’lere ulaşmadan her anlamda nasıl yozlaştığını distopik bir kurguda sergilemektedir. Son olarak, Cumhuriyet’e yönelttikleri bu bakışın iki edebiyatçımızın da “sürgün” olmasıyla ilişkilendirilebileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilimkurgu, ütopya, distopya, Erken Cumhuriyet, ulus-devlet, sanayileşme

Abstract

Science-fiction is not a conventionally developed genre in Turkish Literature, but it has reached an acceptable level, though far from reaching an aesthetic level, thanks to quest for new narration and style forms, propagation of techno-culture and postmodern perspectives through the 80s. Like science fiction, utopia and dystopia are among the genres not fully developed in Turkish literature and being non-canonical genres, they continue to be extraordinary style trials in mainstream literature, and positioned on the periphery of the center. This study examines stories called “Büyük Kukuriko” (“The Big Ciciricu”), first published as a serial in 1948, by Cevat Şakir Kabaağaçlı and “Hülya Bu Ya...” (“Imagine This...”), 1921, by Refik Halid Karay , and shows, in contrary to common held in literature researches that dates science fiction genre in Turkish Literature only to 1950s, these two stories are among the earliest examples. In these stories science fiction is used to make an ironic and humorous critic as seen in pre-modern world literatures. Idealistic, disciplinary and developmentalist policies under the nation-state project promulgated in Early Republican Period were reacted against and harshly criticized by some Turkish authors both during the application period and afterwards. While statist, populist and often standardizing applications envisaged for the construction of “ideal citizen” by the official ideology are satirized with a utopian Ankara setting in “Hülya Bu Ya...” (“Imagine This...”), “Büyük Kukuriko” (“The Big Ciciricu”) exposes the corruption of idealistic values of the Republic that emerged in every sense even before 1950s in a dystopian fiction. Finally, these two authors’ approach to Republic is explained with the concept of being “exile.”

Key Words: Science fiction, utopia, dystopia, Early Turkish Republic, nation-state, industrialism

Giriş

Bilimkurgu, kurmaca yanı diğer edebi türlere kıyasla daha ağır basan bir alan olduğundan daha kuruluş aşamasında temelini dönemin aktüel sorunu olan Doğu-Batı meselesi üstüne kurup oradan bir kat daha çıkarak toplumcu gerçekçi edebiyatın ezenezilen ilişkilerine ulaştığı için yerli bir bilimkurgudan, bunun geleneğinden de bahsetmek zordur. 80’li yıllara kadar edebiyatı yaratıcı bir faaliyet, bir oyun, farklı bir gerçeklik algısı olarak görmeye yanaşmayan, geleneksel anlatıma dayalı edebiyatımız,

Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı olarak adlandırılan evresinde de Fransız Edebiyatı üzerinden izlediği romantik, realist, natüralist akımları elinden geldiğince uygulamış ancak, örneğin, Jules Verne'i bir değer olarak önüne koymamıştır. Eğer tanım içinde kullanılacaksa, bir geleneği ve kurucu babaları olmayan Türk Bilimkurgu Edebiyatı edebiyat türlerimizin evrimini gerçekleştirememiş, tarihi süreç içinde gelişimini tamamlayamamış kayıp akrabasına benzetilebilir. Türk Edebiyatı'na bilimkurgu türünü 1950'li yıllara dayandıran edebiyat incelemelerindeki maddi hatalar ancak Seda Uyanık'ın 2013 tarihli *Osmanlı Bilim Kurgusu: Fenni Edebiyat*¹ adlı eserinde düzeltilebilmiştir.² Bu haliyle ilk örnekleri bile ortaya konmamış, yeterince incelenmemiş bir türün hangi edebi geleneği takip edeceği, hangi fikirsel, içeriksel, biçimsel konuları dert edineceği, 90'lı yıllardan itibaren artarak çoğalan verimlerin hangi izlekler üzerinden edebi devamlılığını sağlayacağı cevabı bilinmeyen sorular olarak karşımızda durmaktadır.

Bilimkurgu edebiyatı açısından cesaret kırıcı olsa da bilimkurguyla yakından ilişkili olan ütopya ve distopya türlerinin Türk Edebiyatı'ndaki yeri gerek eser gerek araştırma sayısı ve bunların güvenilirliği açısından daha olumlu bir tablo çıkarmaktadır. Edebiyatımızda rüya geleneğiyle başlayan ütopyalar Osmanlı İmparatorluğu için kurtuluş reçetelerinin üretildiği bir dönemde daha fazla özgürlük, eşitlik ve medeniyet vaaz eden birer fantezi görevi görür. Edebiyatımıza yapılan ilk çeviriden, aynı zamanda ilk ütopyadan (*Telemak*, 1862) başlayarak tek kişilik bir ada medeniyetinin kurgulandığı *Robinson Crusoe* (1864), mevcut yönetimlerin sertçe eleştirildiği *Guliver'in Seyahatleri* (1872) ile başka bir hayatın mümkün olduğunu imleyen alternatif dünyaların anlatıldığı Jules Verne kitaplarının edebiyatımıza çevirilerle girmesinin tam da Osmanlı idaresinin yeni bir şekil aldığı döneme denk gelmesi tesadüfle açıklanamaz. Bir ütopya sayılmayacak Ziya Paşa'nın *Rüya'sı* (1869) ve ütopyik niteliği daha belirgin Namık Kemal'in *Rüya'sıyla* (1875) başlayan bu siyasi ve fazlasıyla alegorik hikayeler Kılıçzade İ. Hakkı'ya ait rüya, 1329'da *İctihad*'da "Timsal-i Emel" imzasıyla yayımlanan *Pek Uyanık Bir Uykü* adlı rüya, Celal Nuri'nin *Târih-i İstikbâl* adlı seri kitabı ve Molla Dâvutzâde Mustafa Nâzım'ın 1913 tarihli *Rüyada Terakki'si*³ ile mutasavver bir özgürlük, adalet ve ilerleme arzusu üzerinden devamlılık sergiler. İsmail Gaspıralı'nın *Darürrahat Müslümanları* (1887-1889), Mehmet Murat'ın *Turfanda*

¹ Seda Uyanık, *Osmanlı Bilim Kurgusu: Fennî Edebiyat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013. Bu kitapta incelenen eserler: Ahmet Mithat Efendi, *Fennî Bir Roman Yahut Amerika Doktorları* (1888), Molla Davudzâde Mustafa Nâzım, *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyye-i Rü'yet* (1913), Celal Nuri İleri, *Tarih-i İstikbal* (1913), Yahya Kemal Beyatlı, *Çamlar Altında Muhasebe* (1913), Hasan Ruşenî Barkın, *Ruşenî'nin Rüyası-Müslümanların Megali İdeası Gaye-i Hayâliyesi* (1914), Refik Halid Karay, *Hülya Bu Ya...* (1921), Abdülhak Hamid Tarhan, *Arzîler* (1925) ve Behlül Dâna, *Makineli Kafa* (1928).

² Gökhan Reyhanoğulları, "Türk Edebiyatının İlk Bilim-Kurgu Öyküleri ve Orhan Duru," *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer 2012, s. 2183-2197.

³ Firdevs Cambaz Yumuşak, "Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği," *Bilig*, Sayı 61, Bahar 2012, s. 47-70.

Mı Yoksa Turfa Mı? (1308/1981), Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan* (1912), Ali Kemal'in *Fetret* (1913) ve Müfide Ferit Tek'in *Aydemir* (1918) romanlarının ardından, ancak Cumhuriyet'in ilanından hemen önce, 1921'de Refik Halid Karay'ın Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle ilgili olarak kaleme aldığı *Hayal Bu Ya...* adlı ütopyik bilimkurgu öyküsü ütopya/bilimkurgu edebiyatımızda kayıp bir halka olarak kalır. Ütopyik özelliklerinin yanı sıra içerdiği yoğun bilimkurgusal öğelerle incelenmeyi hak eden bu öykü yazarın da eserleri arasında üzerinde durulmadan geçilmiş bir değerdir.

Söz konusu distopyalar olduğunda Türk Edebiyatı için daha bulanık ve daha kıraç bir manzara karşımıza çıkmaktadır. Ancak 1960'lara dayandırılabilen distopya türündeki eserler Adam Şenel'in 1968'de yayımlanan *Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı* eseriyle başlatılmaktadır. Başlığındaki "ütopya" sözcüğüyle distopya geleneğinin kodlarını tersine çeviren bir eser olarak edebiyatımızda yeni bir cevher damarı açması beklenebilirse de (Çetin Altan'ın 1985'te yayımlanan *2027 Yılı'nın Anıları* adlı romanı hariç tutarsak) 90'lı yıllara kadar edebiyatımızda uzun bir distopya eksikliği görülmüştür. 90'lı yıllardan itibaren birbirinin ardı ardına yayımlanan Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* (1992), yine Adam Şenel'in *Ozmos Kronos* (1993), Sabri Gürses'in *Boşvermişler* (1996), Müfit Özdeş'in *Son Tiryaki* (1996), Zühdü Bayar'ın *Sahte Uygarlık* (1999), Alev Alatlının *Kâbus* (1999) ve *Rüya* (2001), DR'nin *Yedi Uyuyanlar* (2001) ve *Uykusuzlar* (2002), Tahir Abacı'nın *Adı Senfoni Kalsın* (2004), Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi* (2001), Burak Özdemir'in *Yıl 2 bin yüz 2* (2002), Ayşe Şasa'nın *Şebek Romanı* (2004), Gülayşe Koçak'ın *Topaç* (2004), Zülfü Livaneli'nin *Son Ada* (2009) ve Oya Baydar'ın *Çöplüğün Generali* (2009) romanları, bilimkurgu öğeleri içersin veya içermesin, karanlık bir medeniyet tasavvuru yapan ortak bir ataya sahiptir aslında. Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın 1948 yılında kaleme aldığı uzun öyküsü "Büyük Kukuriko" Cumhuriyet rejiminin yeni bir toplum ve yeni bir devlet inşası yolunda kalkınmacı, korporatist ve pragmatist politikalarla yola çıkarak ulaştığı karanlık noktayı sergilemektedir. Yine, bilimkurguda olduğu gibi distopya türünün Türk Edebiyatı'ndaki seyrini kaydetmek konusunda da bazı maddi hatalar söz konusudur. Edebiyat araştırmalarının şimdiye kadar ortaya koyduğunun tersine,⁴ edebiyatımızda distopya türünü yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi 60'lı yıllara dayandırmaktadır. Oysa distopik edebiyatın en popüler örneklerinden biri sayılan George Orwell'in 1984'ünden bir yıl önce yayımlanan öyküsündeki despot lider Büyük Kukuriko, George Orwell'in romanındaki Büyük Birader karakteriyle metinlerarasılık bir ilişki içinde olmasıyla bile edebiyat kanonumuza girmeyi hak etmektedir.

Bir Makine-Kent Düşü

"Bir Amerikalı gezginin Ankara'ya ait gözlemleri" notuyla başlayan "Hülya Bu Ya...", anlatımı, dışardan gelen objektif bir gözlemcinin, ideal olarak mutlak bir yabancıнын, dışarıda anlatılanlara dair serinkanlı tespitleri, içeride ise duyup

⁴ Yasemin Küçükcoşkun, "1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopyik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu," Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006 ve Firdevs Cambaz Yumuşak, "Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği," *Bilig*, Sayı 61, Bahar 2012.

gördükleri karşısındaki gıptası, hayreti ve ünleleriyle ile şekillenen ütöpik bir bilimkurgudur. İçeriksel olarak henüz Isaac Asimov, A. C. Clarke gibi türün önde gelen isimlerden çok önce yazılmış olmasına rağmen kullandığı orijinal teknolojik ve biyolojik bilimkurgu öğeleriyle ve özgün buluşlarıyla Türk Edebiyatı içinde öncesiz ve örneksiz bir metindir "Hülya Bu Ya...". Giriş bölümünde de belirtildiği üzere edebiyatımızda rüya formuna sokulmuş ütöpik anlatıların hepsini içerdikleri (kanatlı melekler, mucizevi olaylar gibi) bol miktarda hayali ve fantastik öğeler nedeniyle bilimkurgu saymak mümkün değildir. Bunlardan, Molla Dâvutzâde Mustafa Nâzım'ın (1913) *Rüyada Terakkî*'si 19. yüzyılın sonu İstanbul'unu gelişkin bir iletişim ve ulaşım ağına sahip bir asri zaman "Metropolis"i olarak hayal etmesi açısından ayrıışa da bütün bu kaydedilen gelişme için bilimsel ve teknik altyapı kurmamasından kaynaklı bir arızayla maluldür. İslami şiarlara bağlılık ve doğru ahlak medeniyet yarışında bizi bütün hayallerimize kavuşturacaktır.

Meşrutiyet idarelerinden Cumhuriyet'e kadar siyasal, sosyal, ekonomik alanlarda farklı çözümler öngören fikir akımları teknik ve bilimsel ilerleme söz konusu olduğunda, "Batı'nın bilimini, tekniğini alıp ahlakını almamak" formülünde birleşiyordu. Bunlar arasında, ahlak ve bilimi epistemolojik olarak aynı köke, Aydınlanma'ya bağlayan Batıcılık savunucuları, aynı zamanda pozitivist ve modernist bir Cumhuriyet'in temellerini atanlar oldular. Sanayileşmeyi modernleşmenin mütemmim cüzü kabul eden asker ve sivil aydınların kalkınmacı kararlığı endüstriyel, kültürel ve tarihsel bir toplum üretimi için bir lider kültü etrafında birleşmiş oligarşik bir elit halesi kurdu. Erken Cumhuriyet Dönemi, köydeki vatandaşın temizliğinden şehirli memurun mesai saatlerine riayetine, askerın üstlerine karşı görev ve sorumluluğundan kadınların çocuk pedagojisindeki milli ve ananevi önemine kadar her konuda fikir serdeden bürokrat kadrosunun bir "yurttaşlar toplumu" yolundaki çabalarına sahne olmuştur. Afet İnan'a yazdırılan ve belli bölümleri bizzat Mustafa Kemal tarafından yazılan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabı⁵ ve bunun gibi daha özel konulara dair onlarca kitap belirli niteliklerle donanmış kültürel bir vatandaşlığı vazetti.

Milli seferberlik halini almış bir modernleşme faaliyetinin her biri alanında uzman olmayan asker ve sivil kadrolar tarafından yürütülmesi kalkınma ve medenileşme programının insicamını bozmakta, gerek "irtica" şeklinde baş gösteren gerekse de programın kendinden menkul aksamalar nedeniyle sık sık kesintiye uğramaktaydı. Tahrir-i Sükûn yasası ve çok partili rejim denemeleriyle gönüllü muhalefetsiz kalan Cumhuriyet kadrosu, Kurtuluş Savaşı'na karşı oldukları

⁵ Afet İnan, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, İstanbul, 1930.

gereğesiyle “150’likler” listesine alınarak yurtdışına sürülen isimleri 1938’deki afla tekrar merkeze çekerek susturmayı bildi.⁶

Bu çalışmada ele alınan eserlerden ilki “Hülya Bu Ya...” (1921) ile ikincisi “Büyük Kukuriko”nun (1948) yayım tarihleri Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1938)’ne kronolojik olarak yakın paralellik göstermektedir. Ancak dönemin hemen öncesinde yazılanın ütöpik, sonrasında yazılanın ise distopik olmasını açıklayan sebepler büyük oranda söz konusu döneme yönelik beklentilerin ne kadar karşılandığı ve Cumhuriyet’in birinci evresinin “rüştünü” ispat edip edememesiyle ilintilidir.

Kirpi Dergisi’ndeki yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşan *Kirpinin Dedikleri*’nde⁷ hükümetin başta kültür politikaları olmak üzere siyasal ve sosyal uygulamalarını sert bir dille eleştirdiğini gördüğümüz Refik Halid Karay, hakkındaki sürgün kararından bir yıl önce kaleme aldığı “Hülya Bu Ya...” adlı öyküsünde de Ankara’nın başkent seçilmesi kararına tepkisini dile getirmiştir. Milli Mücadele döneminde sıradan bir Anadolu kasabası görünümündeki Ankara, içinde bulunulan zor koşulların gereği birçoklarının gönül indirmek zorunda kaldığı bir başkent tercihiydi. Ancak Kurtuluş Savaşı’na karşı olduğu Millet Meclisi tarafından tescillenen yazarların bu karara itirazları tam da Ankara Hükümeti’nin istediği gibi “vatan hainliği” söylemlerine güç kazandırıyordu.

Refik Halid Karay’ın eleştirisini bu siyasi itirazlar arasında farklı kılan kullandığı alışılmadık içeriğidir. Ref’i Cevad Ulunay ve Halide Edip Adıvar gibi İngiliz veya Amerikan mandasını, dolayısıyla da bu ülkelerden kaynaklanan bir pozitivizmi savunanların, Cumhuriyetçi kadronun entegrasyoncu, merkezîyetçi ve üsttenci siyaset anlayışına karşı siyasi diskurda adem-i merkezîyetçi bir yapı önermekte, toplum teorisinde ise liberal değerleri savunmaktaydı. Yine İngiltere’nin deneysel ve evrimci pozitivizmi karşısında, Fransızların epistemolojik, rasyonalist ve ilerlemeci pozitivizmini benimseyen Cumhuriyet bürokrasisini tam da yumuşak karnından vuran, iddia ettiği üzere “halka rağmen halk için” bir kalkınmanın sonuçlarını ironik bir dille sergileyen, bunu da ütöpik bir anlatımla yapmayı tercih eden yalnızca Refik Halid Karay’dı. Daha önce değinildiği gibi, yurda gelen Amerikalı bir gazetecinin Ankara’da hayat bulan mucizeler karşısındaki hayreti her anlamda Fransız pozitivizmine sıkı sıkı bağlı Ankara Hükümeti’nin kudretinin, gelişmişliğinin karşı tarafca da teslim edilmesidir.

1950’li yıllarda Anglosakson pozitivizmine yönelecek olan Cumhuriyet rejimi o zamana kadar kışlalarından okullarına bütün alanlarda halkın kalkındırılması için üstten aşağı doğru inen, merkezîyetçi ve şekillendirici bir dizi politikalar izledi. Hayatın her alanını kontrol altında tutan, her şeyi şekillendiren devlet halkın kalkınması için devletin güçlendirilmesi gerektiğine inanılan bir “halkçılık” geliştirdi. Böyle bir halkçılık anlayışının zamanla toplumu bir yana bırakarak, yalnızca devleti ve

⁶ Nurşen Mazıcı, “Af Yasalarında 150’likler,” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 55, Ocak-Mart 2000, No: 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2000.

⁷ Refik Halid Karay, *Kirpinin Dedikleri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2010.

bürokrasiyi güçlendirmesi mukadderdi ve toplum, ancak bir aydınlar sınıfından oluşan bürokrasinin kendisi için öngördüğü kadar, mutasavver bir modernleşme ve ilerlemeyi hayata sokabilecekti.

Rasyonalist ve pozitif bir toplumun mühendisliğini üstleneceği varsayılan asker ve sivil aydın sınıfa emanet bu modernleşme paketi akılcı ve bilimsel temeller üzerinde bina edilmek zorundaydı. *Malumat- Medeniyye* ile başlayıp *Malumat-ı Vataniyye* ve *Yurt Bilgisi* kitaplarına uzanan ders kitaplarıyla halka bir yurttaşlar birliği şekli vermeyi tasarlayan Cumhuriyet entelijansiyası ilkokuldan üniversiteye kadar uygulamaya soktuğu bu toplumsal pedagojide bilimsel ve modern olma iddiasındaki diskuru asla terk etmez.⁸ Batılılaşma politikalarını Batı'ya göre merkezietçi ve çok daha az liberal uygulamalarla yürürlüğe sokan bu kadro Türk Tarih Teorisi, Türk Dil Teorisi gibi bilimsel görüş ve düşüncelerini teknoloji alanında da uygulama imkânı bulamasa da Refik Halid'in hayalgücü ona bu fırsatı vermiştir.

Örneksiz ve öncesiz bir metin olduğunu belirttiğimiz "Hülya Bu Ya..." öyküsü hiçbir şeyin ortasına doğmuş bir metin de değildir elbette. Adındaki "hülya" ile yukarıda zikrettiğimiz rüya formundaki ütopyalara bağlanan metinde, "rüya"daki tatlı düş haliyle birlikte alttan alta rüyadakinin tersine bir uyanıklık, "hayal kurma" ve hatta eski kullanımdaki "kuruntu" da kıpırdamaktadır.⁹ Başlığında benzer bir sözcüğü içeren Filibeli Ahmet'in *Amak-ı Hayal*'indeki uyku hali esrikliğinin tersine buradaki anlatılanlar bir gazete haberinin tekrar aktarımıdır. Sözünü ettiğimiz siyasi rüyalardaki "meğer hepsi rüyaymış" katarsisinin üstesinden de böylelikle gelinmiştir. 19. yüzyılın en güçlü haber kaynağı olan gazeteye dayandırılan içerik, yazarın okuyucuyu güvenilirliğine inandırmak için araçsallaşmıştır. Anlatıcı, yine de, okuyucunun içine şüphe tohumları serpmeyi ihmal etmemiştir: "*Makalenin yazarı gezgin Mr. Con Hülya*"dır ve "*soğuktan donarak bir hayli çöl geçtik*"ten sonra Ankara'ya vardığı anda hissettiklerini şu şekilde aktarır: "*Aman Allahım, karşımdaki hakikat mıydı, yoksa, donakalmış hülya mı görüyor, sayıklıyor, hezeyan mı ediyordum?*"¹⁰

Soyadıyla öykünün başlığına atıf yapan, dolayısıyla bütün anlatıyı gazetecinin hezeyanı ihtimaline dönüştüren metnin rüya formundaki metinlerle bağlantısı bu uyur uyanıklık arasındaki hal kadardır. Ne onlar kadar yattığı yerde idealist hayaller kurmakta ne de gündüz düşleri görmektedir. Con Hülya, bütün anlatılanların düş olabileceğini de akla getiren bu girizgâhtan sonra okuyucuyu bir Ankara

⁸ Füsün Üstel, "*Makbul Vatandaş*"ın Peşinde, II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2011; İstanbul.

⁹ Türk Dil Kurumu Yayınları, *Türkçe Sözlük*, "hülya" maddesi, 10. Baskı, Ankara, 2010, s. 908.

¹⁰ Refik Halid Karay, "*Hülya Bu Ya...*" *Türk Bilimkurgu Öyküleri I*, İm Yayın Tasarım, İstanbul, 2003, s. 12-13.

bilimkurgusuna davet eden gerçekliği şöyle dile getirir: “Hemen dışarı fırladım, hem kendimi, hem etrafımda gördüğüm eşyayı elimle yokladım, rüya görmediğime emin oldum.”¹¹

Bilimkurgu metinlerinin ve ütopyaların muhayyel evrenler için kontrol altına alınmış çevreler, doğal ortamlar kurması çok yaygın bir uygulamadır. Halikarnas Balıkcısı'nın kurgusal dünyasıyla daha yakından ilişkili olduğu için çalışmamızın ikinci bölümünde değindiğimiz ve ütopyik şehirlerin atası sayılabilecek olan Atlantis bunun iyi bir örneğidir. Bir şehir devleti görünümündeki bu ütopyik medeniyet, sular altında hayatı devam ettirecek bilimsel bilgisi sayesinde insanlığın peşinde olduğu bir düş diyarıdır. “Hülya Bu Ya...”da, bütün ütopyalarda olduğu gibi çevresindeki şartlardan ayrışık, bağımsız bir ada gibi düşünülen Ankara da Atlantis kadar doğal şartların tasallutundan korunaklı bir kent medeniyeti olarak betimlenmiştir. “Kış olmasına rağmen ağaçlar yemyeşil, yapraklı ve çiçekli”dir. Rehber, gazeteciyi hayretler içinde bırakacak izahatını verirken yeni rejimin propagandasını yapmayı da ihmal etmez:

“Ankara’da mevsim yoktur,” dedi, ‘birtakım bilimsel usuller sayesinde, atmosferde daimi bir sıcaklık teminine muvaffak olduk, yeraltındaki kaloriferler toprağı ısıtır ve elektrik makineleri göğşe sıcaklık verir, hatta burada yağmur ve kar yağmaz, gündüz ve gece olmaz! İstiklal ilan edileli geceler gündüz oldu!’¹²

İklim şartlarını, yağmuru, nemliliği, rüzgarı bile kontrol altına tutan, bir nevi tekeline alan ileri teknoloji sayesinde, “havada dönüşüm olmayacağı için hastalıklar bile nadir”¹³ hale gelmiştir. Cumhuriyet’in, gürbüz ve dinç vatandaşlar yetiştirmek için aşı kampanyaları, bulaşıcı hastalıklarla mücadele politikası, okul kitaplarından asker kitaplarına kadar sürekli dini referanslar vererek hatırlattığı “Temizlik imandandır” düsturu olarak ortaya çıkan hijyen, temizlik ve sağlık konularındaki hassasiyeti ve dönemin bütün ülkede uygulanamasa da uygulandığı varsayılan hıfzıssıhha kuralları, doğal kuvvetleri dizgin altına almaya gidecek kadar bir abartıyla sunulmuştur. Yağmur, rüzgar ve sıcaklık kontrol altına alınarak istenen yere, istenen miktarda sevk edilmektedir. Bu, her şeyi denetim altında tutan, her alanda söz sahibi rejimin doğayı da kendi ideal ve ilkelerine uygun şekillendirebildiği süper bir güç anlamına gelmektedir. Ankara’daki mucize insan malzemesinden başlayarak doğayı da bilimsel ve modern ilkelerle yoğurmuştur. Mimari de bu büyüleyici gelişmeden nasibini almıştır, “görkemli yapı”larla dolu şehirdeki binaların “ne damları vardı(r), ne çerçeve ve pencereleri...” İstenmeyen doğal şartların yaşanmadığı Ankara’da bu yapıların hiçbirine ihtiyaç yoktur. Tur boyunca kendi ülkesiyle karşılaştırmalar yapan Amerikalı gezgin

¹¹ A.g.e., s. 13. Karay aynı vurguyu yaptığı, “Hayrettim arttıkça artıyordu, muhakkak rüya görüyordum, hezeyan ediyordum,” ve “Hayır rüya görmüyorum... Ne afyon yuttum, ne esrar çektim, ne eter kokladım, ne efsunluyum, ne de saralı veya sıtmalı... Bütün yazdıklarım hakikat,” (s. 17) cümleleriyle güvenilir bir anlatıcı üreterek gerçeklik algısını tekrar tekrar bozmaktadır.

¹² A.g.e., s. 14.

¹³ A.g.e.

bu manzara karşısında da kapılar, çerçeveler için şöyle düşünür: "Onlar bizimki gibi, Avrupa ve Amerika'daki geri şehirler için lazımdı..."¹⁴

Amerikalı gezginin gördüğü en şaşırtıcı binalardan biri de Büyük Millet Meclisi Sarayı'dır. Meclis binası işleviyle değil, işlevsizliğiyle sıra dışı ve göz alıcıdır. İçinde kimsenin bulunmadığı bina, adeta ulusun birlikteliğinin, çalışkanlığının ve demokratiğinin onuruna dikilmiş bir anıt yapısıdır. Çok yoğun oldukları için oturlara çalıştıkları ikametgâhlarından katılan meclis üyeleri, o dönem için sıra dışı bir öngörü olan, telekonferans yoluyla, meclis reisinin başkanlığında oturumları gerçekleştirir, yine meclis reisinin bir düğmeye dokunuşuyla oturumlara son verilir. Rehberin, "aynı zamanda nazır, müdür, kumandan, vali ve yönetici" olduğunu söylediği milletvekilleri, kulaklarına taktıkları telefon ahizelerinin yardımıyla aynı anda "hem işlerini görürler hem müzakereyi takip ederler."¹⁵

Öyküdeki birden fazla yöneticilik görevi üstlenen ve yoğun bir mesaiyle çalışan milletvekilleri dönemin bürokratlarına yönelik bir eleştiridir. Tek partinin il başkanlarının aynı zamanda vali olarak atandıkları, "altı ok"un parti-devlet anlayışı gereği resmî devlet politikası sayıldığı bir dönemde alabildiğine güçlenen bürokrasinin "halka rağmen halk için" yürüttüğü bu modernleşme, devletin mutlak gücünü, merkezîyetçiliğini pekiştirdikçe halkın iradesini kırmaktaydı. Tanrı buyruğu gibi yukarıdan aşağı inen bir enstalasyonla bir "yurttaşlar toplumu" üretmek isteyen yeni rejim, bilim ve akılla ikame etmeye çalıştığı dinin de malul olduğu teslimiyetçi, zayıf ve kaderci bir uyruklar kitlelerini kendi elleriyle yaratıyordu.

Refik Halid Karay pozitivist düşünceye, Batı'nın üstünlüğünü sağlayan araçlara, özellikle bilim ve teknolojiye, sahip olma iddiasındaki Cumhuriyet kadrosunu uygulamaya koyduğu yasa ve yönetmeliklere denk düşecek birtakım fantastik icatlarla gülünçleştirir. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in geliştirdiği karakter makinesi, daha kentin girişinde ziyaretçilerin ruhlarını tarayarak kente girip giremeyeceğini belirler. Makine bunun için sıfırdan ona kadar bir derecelendirme bile geliştirmiştir:

"...aletin üzerindeki derece sıfırın altında ve üzerinde olmak üzere ikiye ayrılır, sıfırdan aşağı olanları geri çevirirler. Sıfırdan beşe kadar olanlar zabıta nezaretinde kalırlar, daha yukarısı serbest bırakılır!"¹⁶

Akılcı ve modern bir yurttaşlar toplumu yaratma seferberliği olarak değerlendirebileceğimiz Erken Cumhuriyet Dönemi, yeni insanını aynı zamanda "ahlaki bir rejim" içinde tasarlama iddiasındadır. "Bu yeni insan profili, 'beden' ve

¹⁴ A.g.e., s. 15

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ A.g.e., s. 16-17.

'akıl'dan sonraki üçüncü özelliği olan 'ruh' ya da ahlak üzerinden de inşa edilir."¹⁷ Maarif Bakanı'nun yoğun mesaisi içinde milli tedrisattan arta kalan zamanlarında böyle faydalı icatlara imza atması akla Jean-Luc Godard'ın film-noir dokulu, distopik bir dünya tasarladığı *Alphaville* (1965) adlı filmdeki ahlaklı mutantlardan oluşan toplumunu getirir. Bunun yanında, Karay'ın ancak distopik bir anlatıda uygun düşecek benzer öğeleri ütopyik bir anlatıda kullanması onun ütopiyayı tersinden kurmadaki başarısını gösterir.

Öyküdeki bir diğer akıl almaz icat ise "*adalet ve kanun terazisi*"¹⁸dir ve bunun da mucidi Adliye Vekili Celaleddin Arif Bey'dir. Haklıyı haksızdan ayırmada hukuk ve adil yargılama bir yana bırakılarak bir makineye, kendini kusursuz işleyen bir makine olarak gören devlet aklına, itibar edilmektedir. Karay'ın bu tespitle karşı devrim endişesi içindeki idarenin rejime muhalif gördüğü bütün kesimleri "irtica" ve "eşkıyalık" iddiasıyla suçlayarak yargıladığı İstiklal Mahkemeleri'ne işaret ettiğini düşünmek mümkündür. Hakkaniyeti kendinden menkul bir yönetim yargıyı da kendi değerlerine göre tesis etmiştir. Bu örnekte, adalet bakanının icadına güveni öyle tamdır ki kabinenin güvenilirliğini sergilemek adına tek tek teraziye çıkartılan bakanları ölçtükten sonra sahibinin ağırlığı altında dayanamayıp kırılır. Maliye Vekili'nin "*para makinesi*"¹⁹ ise reel-ekonominin prensiplerini tuzla buz eden çılgın bir bilimadamını akla getirir.

"Hülya Bu Ya..." öyküsünün Cumhuriyet resmen ilan edilmeden ona getirdiği en güçlü, en derin eleştirisi ve diğer örnekler arasında da en eğlenceli ironisi kuşkusuz "*adam makinesi*"dir:

"Anaları artık hamilelik öncesi eziyetlerden, hamilelik zahmetlerinden kurtarmışlar... Senede bir defa, yirmi yaşından itibaren, her erkek bir evlat sahibi olmaya mecburmuş, hususi makineler vasıtasıyla insan tohumu bir haftada dokuz ay on günlük kemaline erdirilir, sonra o makineden diğer makineye geçirilerek diğer bir hafta zarfında da on yaşına yetiştirilir, ondan sonra da bir hafta müddetle ilkokul ve lise tahsilini bitirmek üzere maarif makinesine konur, son hafta içinde de üniversite makinesinde kalır, yirmi yaşında meydana bırakılmış... Güçlü kuvvetli, zarif ve güzel bir delikanlı olan muhatabım üniversitenin kuluçkalığından çıkmalı on gün olmuş, yani ilk rahim makinesine düşeli ancak bir ay on gün geçmiş!"²⁰

Daha önce belirtildiği gibi Cumhuriyet'in güçlü bir bürokrasisi vardı. Birinci, ikinci ve üçüncü adamlardan oluşan bir kadroya emanet yeni rejim, bu ast üst ilişkisini toplumun da belli bir hiyerarşiye göre şekilleneceği şekilde kamuya mal eder. Asker ve sivil aydınlar her fırsatta dile getirdikleri "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle" şiarına rağmen halkın ikincil, pasif, alıcı konumda olduğu ön kabulüyle milli eğitim ve

¹⁷ Füsun Üstel, "*Makbul Vatandaş'ın Peşinde, II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2011; İstanbul, s. 80.

¹⁸ Refik Halid Karay, "*Hülya Bu Ya...*" *Türk Bilimkurgu Öyküleri I*, İm Yayın Tasarım, İstanbul, 2003, s. 19.

¹⁹ A.g.e., s. 20.

²⁰ A.g.e., s. 20-21.

milli güvenlik konularını birer halk aydınlanması aracı olarak uhdesine almıştır. En aydınlanmışından en cahiline doğru inen ve tabana doğru genişleyen bu halk piramidinde en üstte bulunanların en alttaki ham ve kaba malzemeyi işlemesi beklenir. Bu anlamda, akli ve bilimi de kendiliğinden temellük eden bürokrasi sınıfından halkın her konuda muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasını sağlayacak icraatlar beklenmiştir.

Cumhuriyet baloları gibi şekilde kalan uygulamalardan kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması gibi çok değerli demokratik kazanımlara kadar hayatın her alanına yeni şeklini vermeye kararlı Erken Cumhuriyet'in "yeni insan-yeni toplum" tasavvuru, örnek aldığı Batılı dünya görüşü ve pozitivist düşüncenin yüzeysel bir görüntü olarak kalmasıyla maluldü. "Halka rağmen halk için" bir yeniden inşanın iyi amaç için mubah araçları arasına eğitim-öğretimi de sokması tesadüf değildir. "*Makbul Vatandaş'ın Peşinde, II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi* adlı incelemesinde yurttaş eğitiminin Jöntürkler'den Cumhuriyet kadrosuna miras kalan hayati öneme sahip bir "milli pedagoji" davası olduğunu göstermektedir:

"İlkokul, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir. İlkokulun, içinde yetişen bütün vatandaşları aynı milli ülküleri, aynı milli gayelere bağlamak için lâzımgelen bütün bilgileri, itiyatları, ülküleri, hizmet arzusunu en verimli şekilde kendilerine vermesi ve telkin etmesi en önemli ödevidir. Millet, hayatı ve istikbali için zaruri gördüğü bütün kıymetleri ve ülküleri vatandaşlarına aşılamağı her şeyden önce ilkokuldan bekler. (...) Okulda her derse, milli gayeleri tahakkuk ettirecek birer vasıta olarak bakılmalıdır."²¹

Karay'ın bu ve benzeri programların yazılıp yürürlüğe girdiği dönemin hemen öncesinde kaleme aldığı öykünün eleştiri dozunu tepe noktasına ulaştırdığı bu bölüm, Batılı dünya görüşünü ve pozitivist düşünceyi araçsallaştırarak bilim ve teknoloji sayesinde bir an önce muasır medeniyetler seviyesine yükselmeye çalışan pragmatist rejimin ironisidir. Bu bölüm, ayrıca, yeni yurttaşlık inşası, tektipleştirme, toplum mühendisliği ve devlet pragmatizmi gibi sosyal konularla yapay dölleme, taşıyıcı annelik, zorunlu üreme gibi günümüz bilimkurgu edebiyatının en çok işlediği biyolojik öğeleri bir araya getirip bu derece güçlü bir tespit ortaya koymasından edebiyatımız adına bir yüz akıdır.

Kuluçka makinelerine benzer "adam makineleri"nden çıkan yeni yurttaşlar bir aydan kısa sürede eğitsel ve siyasal sosyalizasyon araçlarından geçtikten sonra toplumsal hayata karışmaya ve öyküde olduğu gibi yeni rejimin propagandasını

²¹ Kültür Bakanlığı, *İlkokul Programı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1936, s. 18-19, aktaran Füsün Üstel, "*Makbul Vatandaş'ın Peşinde, II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2011; İstanbul, s. 138.

yapmaya başlarlar. Vatandaşların yeterli uykuyu aldığını ölçen “*tabip cihazı*”na bağlı “çalgılı saat”in her sabah marşla uyandırdığı bestede bile rejimin propagandası vardır:

“*Tavşan uyur, Türk uyumaz*

Çalışmaya vaktimiz az

Uyuma Türk! Uyuma Türk!

Gözünü aç, tarlanı kaz”²²

Güftesi fikirleriyle Cumhuriyet projesinin kurucu babası olan Ziya Gökalp’e, bestesi Halide Hanım’a (Amerikan mandasını savunurken sonradan Milli Mücadele’nin sembol isimlerinden olan Halide Edip Adıvar olması muhtemel kişiye) ait marşın çalışma konusundaki milliyetçi duygulara hitap eden vurgusu, resmî devlet söyleminin vazgeçilmezleri olan “kanunlara itaat etmek, vergi vermek ve askerlik yapmak” vazifelerinden sonraki en önemli önceliklerinden biridir:

“Vatanın şevket ve azimeti, milletin terakki ve saadeti hep efradının say’ine bağlıdır. En müterakki memleketlerdeki insanlar sabahtan akşama kadar *makine* gibi işlerler.”²³

Resmi devlet ideolojisinin çalışmak ve özellikle tembellik hakkındaki telkinleri Sosyal Darwinizm’in uygulandığı rejimlerdeki ırk ıslahına kadar giden uygulamaları hatırlatacak kadar ayrıştırıcı ve serttir. Sanayi Devrimi’nin ağır çalışma şartlarından doğan bir tepkisellik olarak “tembellik hakkı” Cumhuriyet’in iktisadiyatında aklın ucundan bile geçirilemez. Okul sonrasının ve eğitim sistemi haricinde kalan yetişkin erkeklere yönelik “makbul vatandaş” inşasının ikinci durağı olarak görülen ordu için hazırlanan kitaplarda sermaye birikimini sağlayacak çok çalışma teşvik edilirken ve tembellik toplumun bünyesine yapışmış bir parazit olarak olumsuzlanır. Bu kaynaklarda çay, tütün, kahve gibi ürünlerin tüketimi bile miskinliğe yol açtığı, milli geliri dışarıya çıkardığı ve sağlıksız olduğu gerekçesiyle zararlı bulunur.²⁴ Kendini milletiyle organik bir birliktelik içinde gören devlet, bu simbiyoz ilişkide vatandaşlarının akıl-ruh-beden üçlüsünü sürekli işler vaziyette tutacak, bundan maksimum verimlilik sağlayacak makinist gibi çalışmaktadır. Türk modernleşmesi toplumsal makineleşmedir: “Hülya Bu Ya...”, “anayurdu dört baştan demir ağlarla ören” azmin, radikal kalkınmacı ve pragmatist uygulamaların bilimkurgusal düzlemdeki karşılığı olan, bir ütopya olarak sunulduğu halde karanlık bir distopyadan farksız, temelleri yüzeyselliklerin üstüne atılmış, harcı ironiyle karılmış makine-kentinin öyküsünü Karay, “*Burada her şey, hepsi, olan biten ne varsa hep: Makine, makine, daima makine!*”²⁵ diyerek bitirir.²⁶

²² Refik Halid Karay, “Hülya Bu Ya...” *Türk Bilimkurgu Öyküleri I*, İm Yayın Tasarım, İstanbul, 2003, s. 19.

²³ Doktor Hazık, *Malumat-ı Ahlâkiye ve Medeniye*, Kasbar Matbaası, Dersaadet, s. 51. Vurgu bana ait.

²⁴ Tahir Kırıl, *Türk Askerine ve Köylüsüne Yaşayış Öğütleri*, Güneş Basımevi, Samsun, 1937.

²⁵ Refik Halid Karay, “Hülya Bu Ya...” *Türk Bilimkurgu Öyküleri I*, İm Yayın Tasarım, İstanbul, 2003, s. 22.

Bir Balıkçının Uygarlık Kehanetleri

Bilinçdışına efsaneler, destanlar ve masallar karışmış insanoğlunun hayallerini süsleyen veya tam tersine rüyalarını kâbusa çeviren "var olmayan şehirler" atlasında gözlerini ufuktaki mutlu karalara dikmiş ihtiyar bir balıkçının da kendine ait bir tasarımının olması şaşırtıcı değildir. Cevat Şakir Kabaağaçlı tasarladığı distopik uygarlığa "Büyük Kukuriko"²⁷ adını verir. Halikarnas Balıkçısı'ndan Batık Şehir Atlantis'in izinde ideale ve hayal edilene yönelik ütöpik bir tasarım beklenirdi. Öyle ki, denizde boğulan balıkçıların Atlantis şehrine gittikleri inancı da bu "şehirlerin şehri" denen yerin varılacak cennet tasarımına uygun bir yer olmasındandır. Halikarnas Balıkçısı da bütün eserlerinde denizde yaşamı ve deniz işçilerini hep umut dolu bir anlatımla vermeye çalışmıştır. Ancak "Büyük Kukuriko" yazarın edebi çizgisinde gerçek bir sapmadır. İnsan sevgisi ve umut yerini korkulu ve baskıcı bir absürtlüğe bırakmıştır. "Büyük Kukuriko"yu, efsanevi şehir Eldorado gibi rasyonelitenin galip geldiği modern zamanlara kadar asırlar boyunca yedi deniz, yedi kıtada insanlığa umut vaat eden bu ütöpik ülkelerin, adaların ve şehirlerin zamanla yerlerini distopik komşularına bırakmalarına örnek olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olabilir.

Atlantis, birebir ütopya değerlendirmesi içine sokulamayacak efsanevi bir adadır. Ancak Francis Bacon, *Nova Atlantis* (1627; *Yeni Atlantis*) adlı eserinde ona ütöpik bir nitelik kazandırmıştır. Atlantis efsanesine ilk kez değinen Platon, *Timaio* adlı diyalogunda Solon'u kaynak göstererek adanın tarihçesini, *Kritias* adlı diyalogunda da ayrıntılarını verir: Burası, bir yeryüzü cenneti olarak sunulur.²⁸ Kronolojik olarak bakıldığında, ilk ütopyanın yine Platon'a ait olması tesadüf değildir. Platon'un Devlet'i kısmen diyaloglardan, kısmen tasvirlerden, kısmen de siyasi öğretilerde oluşur ve yurttaşların "altın," "gümüş," "bronz" ve "demir" kategorilerine ayrılmasını öngörür. Platon'un devletindeki bu sınıfsal ayırım tümüyle filozof kralların erdemlerine ve onların insafına kaldığı için yoksulluk gibi belaların nasıl önleneyeceği konusunda belirsizlikler mevcuttur.²⁹ 16'ncı yüzyıla gelindiğinde ise türe adını veren eserin sahibi Thomas More, Yunanca "ou" (olmayan, yok) ve "topos," (yer) kelimelerinden "outopos" (olmayan yer) veya "eu" (güzel) ve "topos" (yer) kelimelerinden "eutopos" (güzel yer) birleşimlerini andıran *Ütopya* (1516) adlı eserinde ideal bir toplum öngörür.³⁰

²⁶ Refik Halid Karay, sürgün sonrası yurda dönüşünde öyküye eklediği dipnotta, "1921'de 'hülya' diye gösterilen şeylerin çoğu 1939'da hakikat olmuş, hicvedilenler gerçekleştirilmiştir," derken bile, bizce, yönelttiği eleştiriyi ve en baştan tersine çevirdiği ironiyi bir kez daha ters yüz ederek daha da kuvvetlendirmiştir.

²⁷ Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Sonsuzluk Sessiz Büyür*, Bütün Eserleri 13, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, Temmuz 1996.

²⁸ *AnaBritannica*, Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 2, 1986, s. 519.

²⁹ Platon, *Devlet*, Çev: Ersin Uysal, Dergah Yayınları, İstanbul, 2005.

³⁰ Thomas More, *Ütopya*, Çev: Çiğdem Dürüşken, Kabcacı Yayınları, 2009.

21'inci yüzyıla gelene kadar sadece İngiliz edebiyatında bile 400'ü aşkın ütopya örneği bulmak mümkündür. 20'nci yüzyıldan itibaren en başarılı örneklerini vermeye başlayan bu spekülatif edebiyatın iyimser olmaktan çıkıp karanlık tasarımlara dönüştüğü gözlenir. Etimolojisi "dis" (kötü, zor) ve "topos" (yer) Yunanca kelimelerine dayanan ve ilk kez 1868'de John Stuart Mill tarafından "kako-topia" terimiyle birlikte önerildiğinde bir "anti-ütopya" tezi olarak kullanılır. Jonathan Swift'in dönemin siyasi anlayışına bir hiciv olarak kaleme aldığı *Gulliver's Travels* (1726; *Gülüver'in Seyahatleri*) adlı eserin ilk örneğini oluşturduğu kabul edilen distopik edebiyatın 20'nci yüzyıldan itibaren türün en güçlü örnekleri arasında, *When The Sleeper Wakes* (1899; *Uyuyan Uyandıığında*), *The Iron Heel* (1908; *Demir Ökçe*), *Mıy* (1921; *Biz*) *Nineteen Eighty-Four* (1949; *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*), *Animal Farm* (1945; *Hayvan Çiftliği*), *Brave New World* (1931; *Cesur Yeni Dünya*), *Fahrenheit 451*, (1953; *Fahrenheit 451*), *Lord of the Flies* (1953; *Sineklerin Tanrısı*) *A Clockwork Orange* (1962; *Otomatik Portakal*), gibi büyük kısmı edebiyat dışındaki sanat dallarında uyarlamalar, çevrimlerle aktarılan veya popüler kültüre reklamlar ve sloganlarla mal olan kült eserler bulunmaktadır.³¹

Halikarnas Balıkcısı'nın "Büyük Kukuriko"su yukarıda adı geçen eserlerle yana getirilebilecek bir öykü³² değil. Çünkü kendini onlar kadar ciddiye almamayı yeğlemekte ve ortaya koyduğu distopya bütün bu edebi türün özelliklerini melezleyen bir nitelik taşımaktadır. Halikarnas Balıkcısı, distopyasının felsefesini anlatırken biraz da bu öyküsünün eklettik biçimini ima eder gibidir:

"Biz eklettik bir yöntem – yani, her izm'in en iyi yanını seçerek bir kül haline getirmek yöntemini – yarattık. Bu sistemde, sözgelimi şeftalinin çekirdeği, bülbülün sesi, tavus kuşunun kuyruğu alınır. Bu izm'ler türüsüne, bir eski geleneğe uyarak eklettizm adını verdik."³³

Öykünün belki tür açısından iddiasız ancak mizahi ve estetik değer olarak özgün olmasını biraz da eklettik vurgusu belirlemektedir. Kurdukları yeni uygarlığın prensiplerini öykünün anlatıcısına açıklayan profesör, fikir babalarını dile getirirken daha en baştan absürt bir tasarımla karşı karşıya olduğumuzu haber vermektedir. Ütopik veya distopik edebiyatın ekonomik, sosyal, çevresel, cinsel vb. konularda yüzyıllar boyunca ortaya atılan felsefeler ve düşüncelere dayalı olarak ortaya konan uygarlık tasarımlarını "Öyle olmasaydı nasıl olurdu?" sorusundan hareket ettirerek kuruldukları dikkate alınırsa düşünceleriyle Büyük Kukuriko ülkesinin temellerini oluşturan Proudhon, Kropotkin, Carlyle, Mazzini, Nietzsche ve Treitsch'i bir arada

³¹ M. Keith Booker, *The Dystopian Impulse in Modern Literature, Fiction as Social Criticism*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, Londra, 1994.

³² 7 Eylül – 1 Ekim 1948 tarihleri arasında tefrika edilen eser hakkında Şadan Gökovalı'nın dipnotunda belirttiği üzere *Her Sabah* gazetesinin ilanında "YENİ ROMANIMIZ / Bugün ikinci sayfamızda Halikarnas Balıkcısı'nın Büyük Kukuriko adlı yapıtını tefrika etmeye başlıyoruz. Halikarnas Balıkcısı bu romanda, büyüleyici kalemile acıyı sevinç haline getirmiştir" denmesine rağmen bu eserin gerek içerik gerek biçim özellikleri nedeniyle öykü olarak değerlendirilmesinin daha doğru olduğu kanaatindeyim.

³³ Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Sonsuzluk Sessiz Büyür*, Bütün Eserleri 13, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, Temmuz 1996, s. 161.

düşünürsek kendimizi anarşist bir devlet örgütlenmesinin ortasında bulabiliriz. Halikarnas Balıkçısı bir distopya kurarken devlet aygıtının da meşruiyetini sorgulatacak çılgın bir yapıyı teşhir etmektedir. Öyle ki, burada, çoğu ütopya gibi kendini olumlayan bir distopya olduğu için esrikliği elinin tersiyle iterek mantıklılığın güvenli mecrasına sığınır. Bu nedenle de, Büyük Kukuriko'nun kurucu babaları Nietzsche'yi bir yere kadar takip ederek "İşte bundan dolayı, Nietzsche felsefesini Carlyle'nin düşünceleriyle yumuşattık,"³⁴ demektedir.

Yukarıda kaba hatlarını vermeye çalıştığımız bu eklektik uygarlık tasarımının ayrıntılarına biraz daha yakından bakacak olarak korkutucu şekilde grotesk bir yapıyla karşı karşıya olduğumuzu anlarız: "Büyük Kukuriko" diyarında kişisel özgürlüklere alabildiğine hareket alanı sağlanır. Ticaret serbesttir. Serbest piyasa şartlarında herkes istediği kadar alabilir istediği kadar satabilir. Özel ve yaratılıştan gelen yeteneklerin ödüllendirilmesi için sınırsız imkânlar sunulur. Ancak, aynı zamanda diktatörlük yetkileri verilmiş devlet başkanı, yani Büyük Kukuriko, (aynı zamanda hem sistemin hem diktatörün adı), bu vahşi kapitalist piramidin en tepesindeki isimdir. Bütün sermaye sahipleri varlığını ona borçludur. Ancak parayı elinde tutanlar devletin kurduğu sistemle eninde sonunda dibi boylarlar. Çark sürekli kendini tekrarlar. Tam liberal ve mutlak otoriter bir sistemin tuhaf bir melezidir. Dante'nin cehennemini andıran bir sınıflar hiyerarşisinde bütün mücadele kişinin kendisinden daha yoksulların erişmeyecekleri bir üst sınıfa geçebilmesi içindir. Büyük Kukuriko'nun mimarlarından Profesör Schrap iktisadi yapıyı şöyle açıklar:

"Dante'nin Cehennem'i, bir ortaçağ düş gücünün ürünüdür. Bu gördüğümüz şey ise, çağdaş bir kurumdur. Yirminci yüzyılımızın zorlayıcı ekonomi kurallarına göre kurulmuş mükemmel bir organizasyondur. Dante, ölü ruhlara işkence etmek için, bir zebaniler ve şeytanlar güruhu yaratıyor. Bu örgüt tarzı, pek ilkeldir. Bizim yeni sistemimizde herkes komşusunun zebanisi, gulyabanisi ve şeytanı olur."³⁵

Halikarnas Balıkçısı bu düşüncelerini *Anadolu'nun Sesi*³⁶ adlı denemelerden oluşan eserindeki "Tarih ve Hellenizm" başlıklı yazısında da dile getirmiştir. Ancak, bu ve buna benzer düşünceleri kurmaca alanına girdiği zamandır ki Halikarnas Balıkçısı'na özgü hicvin ve mizahın tonu duyumsanmaya başlar.

"Büyük Kukuriko" Cumhuriyet rejiminin çıkışsızlıklarını absürtlük duygusuyla eleştirir. Hakikaten, Türkiye Cumhuriyeti birçok iktisadi uygulamayı benimseyip yürürlüğe sokmuş ve tütün, şeker, alkol tekelleri gibi kurumlar oluşturarak devletçi yapısına hepten korporatist bir görünüm kazandırır. TBMM'nin 1922 ila 1923 yılları

³⁴ A.g.e., s. 163.

³⁵ A.g.e., s. 171.

³⁶ Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Anadolu'nun Sesi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1971.

arasında İktisat Bakanı olarak görev yapan Esat Mahmut Bozkurt 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi'nde uygulanacak melez ekonomik programın işaretlerini verir:

"Yeni Türkiye iktisadiyatı mevcut iktisat sistem ve siyasetlerinin hiçbirinin aynı olamaz. ... Ne 'Bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar,' mektebinden, ne de sosyalist komünist, etatist veya himaye mekteplerinden değiliz. Yeni bir iktisat mektebimiz vardır. Buna ben 'Yeni Türkiye İktisat Mektebi' diyorum. Yukarıda zikrettiğim mekteplerden hiçbirine mensup olmamakla beraber memleketimizin ihtiyacına göre bunlardan istifade etmeyi de ihmal etmeyeceğiz. Yeni Türkiye muhtelit bir iktisat sistemi takip etmelidir. İktisadi teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüs-ü şahsi tarafından deruhte edilmelidir."³⁷

Halikarnas Balıkcısı, distopya edebiyatının geleneğine uygun olarak insansızlaşma, totaliter devlet idaresi, çevresel felaket, sosyal çöküntü, kirlilik, aşırı yoksulluk, aşırı nüfus, politik baskı izleklerini mizahi bir biçimde ele alır. Çift taraflı paltolar gibi ters çevrilme özelliğine sahip, kederli günlerin ilacı "*vah vah*" aletlerinin ters ayarlanarak "*hah hah haahhh!*"³⁸ diyen kahkaha aletleri olmaları gibi mizahi dozu yüksek örnekler bolca bulunabilir. Nitekim, "*Büyük Kukuriko*" da bu toplumsal eleştirisini bir dizi absürt durum üzerinden kurgular. İnsanlar arasındaki ilişkilerin bile yönetim tarafından belirlenen normlar uyarınca icra edildiği "*Büyük Kukuriko*" da üst sınıf mensubiyetini ve asaleti simgeleyen "*mavi asalet besini*,"³⁹ aristokrasi çarkını döndürmeye yarayan "*yenilik modası*"⁴⁰, "*Basmakalıplar Dairesi*"⁴¹ nin medarı iftihar "*motorize keder ve motorize sevinç*" pistonları,⁴² "*vah vah maskesi*,"⁴³ "*konuşma koltukları*,"⁴⁴ "*felsefe cihazları*"⁴⁵ vs. sistemin işlemlerini yarayan aletlerdir. Yaratıcılık açısından dikkate değer olsalar da, bu aletlerin bilim-kurgu anlatılarındaki tasarlanabilirlik, uygulanabilirlik gibi kabul şartlarını karşılamadıklarını, bunun da öykünün genel bilim ve teknik havasını bir distopya metninden uzaklaştırıp hayalî bir fanteziye yaklaştırdığını ayrıca belirtebiliriz.

Bütün bu icatlar bir yana, öyküyü distopya türünün en önemli kötülük yaratıcıları olan şirketleri Büyük Kukuriko ülkesinde bulmak bu öyküyü benzerlerinin yanına koyabilmemiz adına son derece önemli. Distopik eserlerde, söz konusu kaotik durumun nasıl o hale geldiğini açıklamak için en azından bir neden, bir sorun sunulur. İşlerin aynı şekilde devam etmesi halinde ileride ne hal alabileceğine dair spekülâtif bir analogidir bu ve "*Büyük Kukuriko*" öyküsünde sorun sermaye canavarı şirketlerdir.

³⁷ Aykut Kansu, "Türkiye'de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları," *Kemalizm, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2*, Ed. Ahmet İnsel, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 259-260.

³⁸ Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Sonsuzluk Sessiz Büyür*, Bütün Eserleri 13, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, Temmuz 1996, s. 177.

³⁹ A.g.e., s. 166.

⁴⁰ A.g.e., s. 168.

⁴¹ A.g.e., s. 181.

⁴² A.g.e., s. 172.

⁴³ A.g.e., s. 177.

⁴⁴ A.g.e., s. 184.

⁴⁵ A.g.e., s. 191.

"Geçen, yirminci cahillik yüzyılında binbir türlü kıyamet kopmuştu,"⁴⁶ cümlesinden 21'inci yüzyılda yükseldiğini çıkardığımız, insansızlaştırılmış, endüstriyel bir kast sistemi olan Büyük Kukuriko ülkesi, her türlü ham maddeden temel ihtiyaç maddelerine üretimin ve yaşamın bütün alanlarına hâkim birkaç dev şirketin egemen olduğu bir özelleştirme ve şirketleşme cehennemidir. Bu devler diyarında şirketler hükümetlerin yerini alarak politika belirler, kararlar alır. Piyasayı ve politikayı manipüle ederler, bu alanlara sızıp kontrol altında tutarlar ve aksi vaki olmadıkça hükümet gibi işlerler. Philip K. Dick'in "Do Androids Dream of Electric Sheep?" (1968; *Androidler Elektrikli Koyun Düşler Mi?*) adlı romanında da dev şirketler "Büyük Kukuriko" da olduğu gibi işlenir. Yalnız endüstri eski geleneğe bağlı kalınarak devletin eline verilmiştir. "Çünkü, makinalaşma çağımızda, artık kişisel ve özel girişimlerle dünyayı kuşatan demir ve havayolu işletmeleri gerçekleştirilemezdi."⁴⁷ Bu durum, özelleştirme ve şirketleşmeyle karşıtlık oluşturmaz. En başta belirtildiği gibi Büyük Kukuriko eklektik bir sistemdir ve bu hilkat garibesi yapı, varlığını totaliter bir egemenliğe ve geleneklere dayandırır.

"Geçen barbarlık yüzyılında, bireysel girişim ve yetenek ancak Carnegie ve Rockefeller gibi şeker, demir ve petrol kralları yaratarak, nispeten insanüstü üst insanların gelişmesine meydan veriyordu. Biz ise, bunların da üstünde olan Üst-İnsanı, yani şeker, demir, petrol vb. krallarını bir arayan toplayan insan Kralını gerçekleştirdik."⁴⁸

Cumhuriyet kadrosu liberal ve kapitalist ekonomik sistemleri yeni doğmuş cumhuriyet için tehlikeli ve kaotik bularak devletçi, korporatist bir yapı öngörmekteydiler. Yeni Türkiye'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin şekillendirdiği tek partili rejimi ve korporatizmi savunan isimlere göre çok partili sistem devletin yapısını zayıflatmakta ve ülke idaresinde istikrarsızlığa neden olmaktadır.

Ekonomik olarak otoriter ve tekelci bir yapı olan korporatist sistem, tam da iktisadi olarak distopik edebiyattaki kurumlara denk gelmekte ve buradaki otoriter rejimleri kendiliğinden var etmektedir. Manoilescu 1934 tarihli *Le Siecle du Corporatisme* adlı eserinde Portekiz, İspanya gibi ülkelerde egemen olan korporatist ekonomik sistemin siyasi alanda tek partili rejimi gerekli kıldığını belirtirken 1950 yılındaki genel seçimleri kazanan Demokrat Parti'nin hükümete gelene kadar 27 yıl boyunca Türk siyasetinin tek aktörü olacak Cumhuriyet Halk Partisi'ni diğerleri arasında zikretmektedir.⁴⁹

⁴⁶ A.g.e., s. 161.

⁴⁷ A.g.e., s. 163.

⁴⁸ A.g.e., s. 164.

⁴⁹ Aykut Kansu, "Türkiye'de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları," *Kemalizm, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2*, Ed. Ahmet İnsel, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 264.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, devletin yapısının ikisi arasında zaman zaman gidip geldiği devletçi yapıyla korporatist yapı arasındaki ince kırmızı çizgide Erken Cumhuriyet süresince durdu. Mustafa Kemal'in rasyonalist, pozitivist ve gerektiğinde pragmatist ilkeleri modern Türkiye'ye giden yolu açarken 1940'ların başından itibaren Türkiye Cumhuriyeti bir durma noktasına geldi. Yeni cumhuriyetin sürekli gelişen, ilerlemeci, kalkınmacı yapısı yozlaştı ve modern bir ülke yaratma inancı gitgide zayıfladı. Nitekim, değişim ve ilerlemenin dondurulduğu noktada karşı ütopya harekete geçer.⁵⁰ Tam da bu dönemde, 1948'de, Cevat Şakir Kabaağaçlı Türkiye Cumhuriyeti'nin ezici güçte kurumlarını alegorik ve ironik unsurları olarak kullanarak Türk Edebiyatı'nın ilk distopik anlatısını üretti.

En güçlü sermayeyi elinde bulunduran devlet başkanının, geleneği arkasına alarak kurduğu daireler ve zorunlu ilişkiler sistemiyle anlatıcı konumundaki başkahramanı da öykü boyunca kendi çarkının içine alması da başka bir dikkat noktasıdır. Ütopik ve distopik anlatılarda, söz konusu dünyanın kendisine tanıtıldığı bir başkahraman vardır ve değişim veya ilk uyanma bu kişiyle başlar. Sistemi yabancı kişinin sorduğu sorular veya dışarıdan gelenin kendi dünyasından yönlendirdiği bakış açısı mevcut gidişatın yanlışlıklarının altının çizilmesine yarar ve böylece başkahramanla aynı anda okurda ilk farkındalık oluşur. Hikâye, içinde bulunduğu toplumu sorgulayan ve sezgisel olarak bir şeylerin ters gittiğini hisseden bir kişinin etrafında açılır. Bunun örneği Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451*'indeki Guy Montag veya George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ündeki Winston Smith karakterinde görülebilir. Başkahraman bir şekilde kurulu sistemin dışına çıkmanın mümkün olduğuna inanmaya başlar ve bunun için harekete geçer. Distopik anlatılarda, çoğu kez devletin bütüncül kontrolü dışında kalmış marjinal bir grup vardır ve sistemin paralize olmasına neden olan da bu gruptur. Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sındaki koruma alanlarında yaşayan gruplar, Zamyatin'in *Biz* adlı eserinde duvarların dışında kalan insanlar sistem için her zaman tehlike arz ederler.

Ancak, "Büyük Kukuriko"daki başkarakterin böyle bir aydınlanmaya ulaştığını söylemek mümkün değildir. Yaptığı röportaj için gerçekleştirdiği görüşmelerde sorduğu sorularla ilk başta bir muhalefet ve sisteme yabancılik duygusu hissettirse de zamanla sistemin sunduğu imkânlardan faydalanmaktan rahatsız olmadığı görülebilir. Öykünün sonunda Profesör Sentissimüs'ten aldığı cihazı başına takarak *Otomatik Portakal*'daki cihazın tersine hem şaşkınlık hem merakla çalışmasına izin vermesi onu sistemin içine entegre etmiştir.

Distopik eserlerde görülen sistemin çöküşünün bu anlamda "Büyük Kukuriko" için geçerli olmadığını belirtmek gerek. *Büyük Kururiko*'da, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'teki gibi Winston Smith'in uzun bir mücadelenin ardından yenilgiyi kabul ederek sistemin sembolü niteliğindeki liderin (*Big Brother*: Büyük Birader) karşısında diz çökmesi bile yoktur. Aslında "Büyük Kukuriko"nun bu yönüyle distopik edebiyat

⁵⁰ Faruk Öztürk, "Cumhuriyet ve Ütopya," *Modernleşme ve Batıcılık, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* 3, Ed. Uygur Kocabaşoğlu, 3. Baskı, İletişim Yayınları, 2004, s. 497.

geleneğinin dışına çıktığı ve kendini ciddiye almaktan vazgeçtiği, belki de, yalnızca bir gazete tefrikası olarak kalmayı seçtiği tespitini yaparak en baştaki yorumumuza dönebiliriz.

"Büyük Kukuriko", Halikarnas Balıkcısı'nın ve dahası edebiyatımızın genel çizgisi içinde hatları bir hayli belirsiz kalmış, ancak Türkiye'nin siyasal ve sosyal açmazlarını bir gelecek öngörüsü içerisinde saptamayı başarmış, büyük oranda bugünü de görmüş bir balıkçının kehanetidir. Hiciv ve eleştiri yönüyle sözü edilen distopik niteliklere sahip olması açısından, bir gün tanım içine girecekse, Distopik Türk Edebiyatı içinde yer alması gereken bir eserdir.

Sonuç

Dünya edebiyatında bile avantürler haricinde türün ana hatlarını çizecek, içeriğini ve temel izleklerini belirleyecek estetik, edebi örnekleri henüz verilmemişken, 1921'de Refik Halid Karay'ın "Hülya Bu Ya..." gibi özgün bir eser vermiş olması Türk Edebiyatı için değerli bir kazanımdır. Cevat Şakir Kabaağaçlı ise tek-parti döneminin bitiminde bilimkurgu edebiyatının farklı türlerini melez bir yapı içinde veren, ancak asıl gücünü derin hiciv ve mizahından alan "Büyük Kukuriko"da yeni bilimsel, teknolojik buluşlar ve absürt siyasal, sosyal uygulamalarla yüklü bir içerik kullanmıştır. "Hülya Bu Ya..."da teknolojiyle kalkınmış, bilimle aydınlanmış homojen bir ulus yaratma hayallerinin hamlığı "Büyük Kukuriko"da bir yozlaşma ve yüzeysellik tablosuna dönüşmüştür.

Erken Cumhuriyet döneminde hız verilen ulus-devlet projesinin toplum sahasının her noktasına ayak basma çabası, devletin esası olduğu teminatı verilen vatandaşın hareket alanını alabildiğine daraltmıştır. Modernleşmenin vatandaşın çıkardığı ulusal, kültürel vazifeler listesi milli ekonomi söz konusu olduğunda daha da kabarılaşmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında teşvik edilmeye çalışılan özel teşebbüslerin zayıflığının istenen ivedi kalkınmayı getirmeyeceğine karar kılınmasıyla güçlendirilen devlet eli ve şirketler etatist-korporatist bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Devlet-millet-parti özdeşliğinin kurulması için bir tarih ve dil mitolojisinin kurulması elzem hale gelmiştir. "*Millet inşa etme, kolektif anlatılar uydurmayı, etnik farklılıkları homojenleştirmesini ve muhayyel bir cemaatin ideolojisini yurttaşlara benimsetmeyi gerektirir.*"⁵¹

Bu mitolojiyi kurması beklenen Cumhuriyet ideologları, asker-sivil aydınlar ve özellikle yazarlar katkılarında dolayı taltif edilirken muhalifler sürgün edilmiş veya, en hafifinden, herhangi bir menfaat görememişlerdir. Refik Halid Karay ve Cevat Şakir Kabaağaçlı, edebiyatımızın bu iki sürgünü, getirdikleri eleştiriler nedeniyle merkezden

⁵¹ Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 53.

uzaklaştırılmış, böylece edebiyatımızın da merkez dışı sayılan türü olan birer ütöpik ve distöpik bilimkurgu eseri vermişlerdir.

Merkezden uzak kalmakla edebiyatın periferisindeki türleri kullanmak arasında bu anlamda bir bağlantı olduğu düşünülebilir. Sürgün olmak, genel inşa projesinin dışında itilmek, düzene yabancılaşmak ve aynı zamanda devlet-millet organizmasından koparılmaktır. Erken Cumhuriyet döneminde ordu için kaleme alınan kitapların yazarlarından biri olan Saffet Engin toplumun kangrenli parçaları için şu önemli tespiti yapmıştır: “Devlette bir uzuv olabilmek için şuurlu bir surette onun hareketleriyle ilgili olmak, ona tam bir sadakatle yardım etmek, onun inkişaf ve terakkisine çalışmak lâzımdır. Asiler, mücrimler ve âlakasızlar da devletin tebaasıdırlar, fakat azası değildirler.”⁵² Büyük bedeninin, kutsal makinenin bir parçası olamamak, ütöpik ve distöpik anlatılarda dışarıdan gelen, gözlemci konumundaki başkahramanın da bir özelliğiydi. Refik Halid Karay ve Cevat Şakir Kabaağaçlı birer sürgün oldukları için edebiyatımızdaki ana akımdan ayrılan bir dalında sürgün verebilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AnaBritannica**, Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 2, 1986.
- BOOKER, M. Keith (1994) *The Dystopian Impulse in Modern Literature, Fiction as Social Criticism*, Greenwood Press, Westport, Connecticut; Londra.
- CAMBAZ YUMUŞAK, Firdevs (2012) “Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği,” *Bilig*, Sayı 61.
- ENGİN, M. Saffet (1937) *Türk Cemiyetinin Tarihi ve Sosyolojik Tetkiki*; Ankara.
- İNAN, Afet (1930) *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*; İstanbul.
- JUSDANIS, Gregory (1998) *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, Metis Yayınları; İstanbul.
- KABAAĞAÇLI, Cevat Şakir (1971) *Anadolu'nun Sesi*, Yeditepe Yayınları; İstanbul.
- KABAAĞAÇLI, Cevat Şakir (1996) *Sonsuzluk Sessiz Büyür*, Bütün Eserleri 13, Bilgi Yayınevi, 3. Basım; Ankara.
- KANSU, Aykut (2009) “Türkiye’de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları,” *Kemalizm, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 2*, Ed. Ahmet İnsel, 6. Baskı, İletişim Yayınları; İstanbul.
- KARAY, Refik Halid (2003) “Hülya Bu Ya...” *Türk Bilimkurgu Öyküleri I*, İm Yayın Tasarım; İstanbul.
- KARAY, Refik Halid (2010) *Kirpinin Dedikleri*, İnkılap Kitapevi; İstanbul.

⁵² M. Saffet Engin, *Türk Cemiyetinin Tarihi ve Sosyolojik Tetkiki*, Ankara, 1937, s. 134.

KÜÇÜKCOŞKUN, Yasemin (2006) "1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006.

Kültür Bakanlığı (1936) *İlkokul Programı*, Devlet Matbaası; İstanbul.

MAZICI, Nurşen (2000) "Af Yasalarında 150'likler," Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 55, Ocak-Mart 2000, No: 1, Ankara Üniversitesi Basımevi; Ankara.

MORE, Thomas (2009) *Ütopya*, Çev: Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınları; İstanbul.

ÖZTÜRK, Faruk (2004) "Cumhuriyet ve Ütopya," *Modernleşme ve Batıcılık, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 3*, Ed. Uygur Kocabaşoğlu, 3. Baskı, İletişim Yayınları; İstanbul.

PLATON (2005) *Devlet*, Çev: Ersin Uysal, Dergâh Yayınları; İstanbul.

REYHANOĞULLARI, Gökhan (2012) "Türk Edebiyatının İlk Bilim-Kurgu Öyküleri ve Orhan Duru," *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer.

Türk Dil Kurumu Yayınları (2010) *Türkçe Sözlük*, "hülya" maddesi, 10. Baskı; Ankara.

UYANIK, Seda (2013) *Osmanlı Bilim Kurgusu: Fennî Edebiyat*, İletişim Yayınları; İstanbul.